

STANDART, STANDARLAŞTIRMA VE TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Ass. Şan ÖZ-ALP

STANDART

Mağara adamı âlet yapmak için bir parça çakıl taşı kopardığında düşündüğü ilk şey bu âletle ne yapabileceği idi. Herhalde kullanacağı malzemenin neden yapılması gerektiğini, kullanırken en iyi sonucu nasıl alacağını pek dikkate almamıştı. Fakat zamanla kazandığı görgü ile âletini nasıl yapması gerektiğini, kullanırken en iyi sonucu nasıl alacağını öğrendi. Öğrendiklerini oğluna yahut yanında çalışan çırağına öğretti. Böylece ihtiyacı olan şeyleri yapmada tek tip standartlar meydana getirmiş oldu. Bu ilkel standartlar zamanla gelişerek buldukları toplumun dışına da yayıldılar. İnsan gruplarının başkalarının yararlanması için üretimde bulunmaları ve ürettiklerini öbür mallarla değiştirmeleri belirli davranışları, eşya şekil ve boyutlarını, parayı, ağırlık ölçülerini zorunlu kıldı. Bu cins standartlar insanlar arasında bütün tarih devirlerinde görülebilir. Uygarlıkta ilerledikçe bunların sayıları da artmıştır. Bu arada, toplum hayatı da o topluluğun başı tarafından görenek ve geleneklere göre düzenleniyor ve bunlar da insan hayatında ilk standartları meydana getiriyordu. Aile konuşulan dil, resim yazısı ve fonatik semboller, ilkel giyecek ve barınaklar, din, kanunlar zaman ölçüsü bunlar arasında sayılabilir (1).

İngilizcede «standart» Fransızcada «norme» kelimeleriyle deyimlendirilen ve bizde de İngilizcesi kullanılan «standart» kelimesi durum, hâl anlamına gelen «stand» kelimesinden meydana gelmiş olup devamlı bir durumu belirtmektedir. Webster'e göre stan-

-
- (1) HARRIMAN, NORMAN F. **Standards and Standardization** New-York : McGraw-Hill Book Co., Inc., 1928, s. 1-2.
MELNITSKY, BENTAMIN. **Profiting from Industrial Standardization** New York : Conover-Mast Publications, 1953.

dart «bir otorite, adet veya genel istek tarafından kabul edilmiş bir kaide, örnek veya bir model» dir. Prof. Dr. Mehmet Oluç ise «standart ya bir ölçü veya tâyin ve tesbit edilmiş bir kalitedir, ve sabit bir değer olarak umumî bir tasvibe mazhar olmuştur» diye tanımlanmaktadır (2). Türk Standartları Enstitüsü tarafından da «ölçüleri önceden konulmuş, tanımları yapılmış ve bu ölçü ve tanımlara uygunluk derecesi ve şekillerinin hangi usul ve kurallara göre deneneceği belirtilmiş ve böylece her bakımdan birliği ve beraberliği sağlanarak ortak anlama varılmış her iş standart konusu içinde bir çalışma sayılabilir» diye tanımlamıştır (3). Standart deyimini görüldüğü gibi yapılaşta, anlayışta, ölçüde beraberlik, bir örneklik anlamına gelmektedir. İnsanlar ilerleyebilmek için ortak anlamlara ulaşmağa çalışmışlardır. Toplumun birçok davranışlarının, yukarda da belirttiğimiz gibi, standart ölçülere uyması bunun en güzel örneğidir.

Standartları çeşitli bakımlardan inceleyebiliriz. Prof. Dr. Kemal Tosun «Kontrol ve Revizyon» adlı kitabında standartları, kalite standartları, zaman standartları, maliyet standartları ve miktar standartları olarak dört grupta toplamaktadır (4). Türk Standartları Enstitüsü tarafından yapılan ayırım da ise ekonomik çalışmaların düzenlenmesini sağlayan standartlar ele alınmış ve bunlar yedi grupta toplanmıştır. Bu ayırım göre standartları, temel standartlar, ölçü standartları, değer ve bileşim standartları, analiz ve kontrol usulleri standartları, standart kullanma usulleri, mühendislik standartları, deyim ve sembollerin standart tanımları diye gruplara ayırabiliriz (5). Bu şekilde ekonomik çalışmaların düzenlenmesini sağlayan standartlar aşağıda gösterilen alanlarda bize yararlı olur :

1 — Ortaya koyduğu bir örneklik ile belirli tiplerde ve seri halinde mal hazırlanmasını sağlar, fabrikasyona yol açar.

(2) OLUÇ Mehmet, **Pazarlama prensipleri ve Türkiye'de Tatbikatı**. İstanbul : İstanbul Üniversitesi yayınları, 1957 s. 220.

(3) **Türkiyede Standardizasyon ve Türk Standartları Enstitüsü** Ankara : Türk Standartları Enstitüsü, 1964, s. 3.

(4) TOSUN, KEMAL. **İşletme Sevk ve İdaresinde Kontrol ve Revizyon**. Cilt I. İstanbul, 1959, s. 71-79.

(5) **Türkiyede Standardizasyon, a. g. k., s. 3.**

2 — Mal tiplerini azaltıp sadeleştirir, işletmede depolama ve taşımada yer kazandırır.

3 — Kalifiye eleman yetiştirilmesinde önemli rol oynar.

4 — Mal görülmeden alış veriş yapılmasını mümkün kılar alıcı ve satıcı arasında anlaşmazlıkları önler.

5 — Aynı çeşit ve tipteki mallar arasında kıyaslamayı sağlar.

6 — Üretim ve pazarlama safhalarında maliyeti düşürerek daha düşük fiyatlarla satışı sağlar.

7 — Ekonomik alanda bozulan düzeni yeniden kurar. Ekonomik güvenliği sağlar ve kalkınmaya temel olur.

STANDARTLAŞTIRMA

Tabiattaki standartlarla karşılaştırıldığında, insanoglunun standartlaştırma konusundaki başarısı ne kadar önemsiz kalır. Gezenlerin yörüngeleri, maddelerin değişmeyen sertliği, sağlamlığı ve iletkenliği, elektronların atom içindeki yörüngeleri, hücrelerin yapısı tabiattaki standartlaşmanın birkaç örneğidir. Standartlaşma sayesinde bitkiler, balıklar, kuşlar yahut çeşitli hayvanları belirli gruplar içinde toplamamız mümkün olmaktadır. Bir an için insan vücudunda standartlaştırma olmadığını düşünün, işte o zaman ortaya çıkacak güçlüklerin derecesini daha iyi anlarsınız. Meselâ hastalandığınızda doktorlar sizin belirli organlara sahip olup, olmadığınızı bilemeyecekler ve muayene, tedavi çok güçleşecekti. Gerçekte tabiat standartları olmadan ne düzenli bir toplum, ne eğitim ve ne de tıp mümkün olabilir. Bütün bunlar belirli benzerliklere dayanırlar. Standartlaştırma coğrafya, fotoğrafçılık, kimya, eczacılık, sigortacılık, eğitim, kumar, müzik, ahlâk, din ve aklınıza gelen her konuda önemli bir yer tutar. Kısaca kundaktan, cenaze merasiminin hazırlanması ve dinî törene kadar insanlar standartlar koymuşlardır ve birçoklarını da kanun haline getirmişlerdir (6).

Görüldüğü gibi standartlaştırma çok geniş bir konudur. Bizim ele alacağımız standartlaştırma daha çok ekonomik çalışmaların düzenlenmesinde kullanılan saptanmış standartlara dayanarak belirli büyüklüklerin, tiplerin, model, stil, ölçü v.s. nin belir-

(6) *Encyclopedia Britannica*, Chicago, 1960. Vol. 21, s. 306-308.

lenmesi anlamındadır. Başka bir deyimle tarım ve sanayide üretim ve imalâtın bir örnek olmasını sağlayıcı bir eylem olarak ele alınır. İktisat ve Ticaret Ansiklopedisinde standardizasyon, «Malları standart hale sokmak, tipleştirmek, bir örnek hale getirmek, vasıflarını sabit şekle sokmak», diye tanımlanıyor. Türkiye Standartları Enstitüsü (TSE), yayımladığı bir broşürde ise «Maddeleri, metodları birleştirme eyleminin sonucudur. Ölçüleri önceden belirlenmiş, tanımları yapılmış ve bu ölçüler, tanımlara uygunluk dereceleri ve şekillerinin hangi usullere göre deneneceği saptanmış ve böylece ortak anlama varılmış her eylemdir» diye tanımlanıyor.

Bir an için elektrik ampullerinin duylarını her fabrikanın istediği ölçüde yaptığımı düşünelim. Her evin yapılışına göre o fabrikanın belirli tip ampülünü arayıp bulmayı ve iş görmeyi düşünebilir miyiz? Bir de o fabrikanın kapandığını düşünürsek ortaya çıkacak sorunları kestirmek zor olmasa gerek. Sanayide belirli kurallara göre çalışmak şarttır. Standartlaştırma bir bakıma bir düzenlemedir. Standartlaştırma olmadan ilerlemeğe imkân yoktur.

Özetliyecek olursak standartlaştırma maddelerinde :

- a — Sadeleştirmeyi,
- b — Bir örnekleştirmeyi
- c — Sınıf ve türlerini ayırmayı, ve
- d — Bu özelliklerin karşılaştırılmasını olurlu kılacak analiz ve kontrol yöntemlerinin yapılmasını sağlar.

Böylece :

- a — Malları karşılaştırma olanağını verir,
- b — Teknik hususlarda referans belgeleri olarak işde kolaylığı sağlar,
- c — Daha kaliteli mal yapılması, ve
- d — Artırımı sağlayarak verimliliği artırır.

Standartlaştırmanın uygulanacağı alan daha ziyade büyük ölçüde elde edilen ve geniş halk topluluklarına satılabilecek nisbeten ucuz malları içine alır. Pahalı, lüks, fantazi maddeler ile güzel sanat eserlerine standart uygulanamaz. Bunlarda bir örneklik değil aksine birbirine benzememe aranır (7).

(7) Türkiyede Standardizasyon, a. g. k. s. 6-8.

The Promotion of Industrial standardization in Developing countries
New York; United Nations, 1966, s. 10-14.

STANDARTLAŞTIRMA ÇALIŞMALARININ GELİŞMESİ

Yirminci yüzyıla kadar yöresel kalan standartlaştırma hareketleri bu yüzyılda uluslararası bir nitelik almağa başlamıştır. İlk standartlaştırma enstitüsü 1901 de İngiltere’de kurulmuş ve dünya ticareti ilerledikçe ulusal standartların uluslararası bir hale getirilmesi ve birleştirilmesi için büyük çaba göstermiştir. Bu tür çalışmaların bir teşkilât tarafından yürütülmesi için ilk defa 1904 yılında A.B.D.’nde bir konferans toplanmıştır. Uluslararası Elektroteknik komisyonu (IEC) bu çalışmalardan doğmuş olup bugün de çalışmalarına devam etmektedir. Mal alım satımlarının zamanla daha da genişlemesi her konuda uluslararası ortak ölçüler koymak zorunluğunu doğurmuş, bölgesel standartlar ulusal standartları, ulusal standartlar da uluslararası standartları meydana getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında, seri halinde imalâttaki maliyeti düşürmek, fabrikasyonu hızlandırmak için yapılan araştırmalarda, mamûlleri en küçük ve benzer parçalar halinde bölerek, yapılışı plânlamak zorunluğu ortaya çıkmıştı. Yanyana çarpışan orduların ve hattâ aynı ordu erlerinin farklı standartlarda askerî malzeme kullanmaları büyük zorluklar yaratmıştı. Bu yüzden birlikte savaşa giren ordular aynı silâhı ve cephaneyi kullanmak kararı almışlardı. İlk olarak Uluslararası Standardizasyon Federasyonu (ISA) New - York’ta toplanmış ve iki yıl sonra Prag’ta yapılan ikinci bir toplantı ile tüzüğü kabul edilerek resmen faaliyete geçmişti. yirmi kadar ülkenin standartlaştırma teşkilâtı bu federasyona üye olmuş ve bu federasyonun ulusal standartları birleştirmek konusunda çok büyük gayretleri İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla aksamış ve sonunda çalışmalarını durdurmak zorunda kalmıştı. Daha sonra ortaya çıkan sorunları çözümlenmek amacıyla Birleşmiş Milletler Standartları Koordine Komitesi kurulmuş ve bu komite Uluslararası Standardizasyon Teşkilâtı (ISO)’nın kurulmasından sonra çalışmalarına son vermişti. Bu arada Avrupa İktisadî İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı (OECD), Ziraat Gıda Teşkilâtı (FAO) yakın zamanda çalışmalara başlamış ve belirli konularda ortak standartlar ve gıda kodeksleri yapan kuruluşlardır. Türk Standartları Enstitüsü ISO ve IEC’nin aslî üyesi ve Türkiye ve Türkiye temsilcisidir. OECD ve FAO’nun çalışmalarına da katılmaktadır.

Standartlaştırma konusunda bugünkü uluslararası kuruluşla-

rın başlıcaları yukarda da belirttiğimiz gibi elektrik endüstrisinde standartlaştırma ile uğraşan IEC ve bütün ticaret ve sanayi kollarındaki standartlaştırma çalışmalarını yürüten ve IEC'yi de içine almış bulunan ISO'dır. Bu iki kuruluşu kısaca inceleyelim :

Uluslararası Elektroteknik Komisyon (IEC)

Bu kuruluşun amacı elektrik alanında uluslararası seviyede standartlaştırmayı sağlamaktır. IEC'nin çalışmaları gerek enerji gerek ışık akımları olmak üzere elektrik tekniğinin bütün kollarını kapsamaktadır. İki grupta toplayabileceğimiz bu çalışmaların birincisi elektrik teknisyenlerinin aralarında anlaşmalarını kolaylaştırmak için ortak terimlerin birleştirilmesi, ikincisi ise elektrik gereçlerinin standartlaştırılmasıdır.

1904 yılında toplanan Uluslararası Elektrik Kongresi, elektrik, makina ve âletlerin sınıflandırılması ve ölçülerin birleştirilmesi ve işbirliği yapılması için uluslararası bir komisyon kurulması dileğinde bulunmuştu. İki yıl sonra IEC'inn tüzüğü tesbit edilmiş ve 1908 yılında da bu tüzük yürürlüğe girmişti. Uzun yıllar yürürlükte kalan bu statü 1947 yılında IEC'nin malı ve teknik bağımsızlığını korumak kaydıyla ISO'nun elektrik bölümü haline gelmişti.

Uluslararası Standardizasyon Teşkilâtı (ISO)

IEC'nin elektrik alanında oynadığı rol ve sağladığı faydalar, sanayinin öbür dallarında da başka bir kuruluşun gerekliliğini ortaya koymuştur. Sanayinin gitgide uluslararası bir nitelik alması ve sanayi ürünlerinin dünya çapında bir alışveriş konusu olması değişik ülkelerin Standartlaştırma Teşkilâtlarını birleştirme zorunluğunu ortaya çıkarmış ve böylece ISO meydana gelmişti.

İkinci Dünya Savaşı sonu, 1946 yılında Birleşmiş Milletler Standardizasyon İşbirliği Komitesi (UNSCC) üyeleri Londra'da toplanarak sınaî standartların uluslararası alanda uygunluk ve birliğini kolaylaştırmak üzere yeni bir uluslararası organizasyon kurulmasını ve bu yeni kuruluşta ele alınacak teknik çalışmalara değgin konuları görüşüp karara bağlamıştı. Bundan sonra yapılan toplantılarda ISO'nun tüzüğü tesbit edilmiş ve 1947 yılında resmen çalışmaya başlamıştır.

ISO'nun amacı «Uluslararası mal ve hizmet alışverişini kolaylaştırmak; bilimsel, teknik ve ekonomik alanlarda karşılıklı anlaşmayı sağlamak için dünyada standartlaştırmanın gelişmesine çalışmak» olduğundan, aynı amaçla :

- a — Ulusal standartları uyumlaştırır.
- b — Uluslararası standartlar meydana getirir.
- c — Yeni standartların gelişmesini destekler.
- d — Standartlaştırmayla ilgili öbür uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapar.
- e — Ulusal komitelerin en teknik komitelerin çalışmalarına değgin bilgilerin alınıp verilmesini sağlar.

Halen ISO'ya üye bulunan ülkelerin sayısı ellinin üzerindedir. Bir ulusal komitenin ISO'ya üye olabilmesi için tüzüğü kabul ettiğini ISO'nun genel sekreterliğine bildirerek adaylığını koyması gerekmektedir ve üye olarak kabul edilmesi konseyin kararına bağlıdır. ISO'ya üye olan ülkelerde standartlaştırma işlerini gören kuruluşların kuruluş ve işleyişleri farklıdır. ISO'ya üye olan ülkelerin teşkilâtlarından bazılarını bir fikir vermesi gayesiyle aşağıya alıyoruz :

Amerikan Standartları Birliği, Alman Standartları Teşkilâtı, İngiliz Standartları Enstitüsü, Ulusal İtalyan Standartları, Japon Sınai Standartlar Komitesi, Romanya Devlet Standartları Ofisi, Sovyet Rusya Bakanlar Kurulu Standardizasyon Ölçü ve Ölçü Aletleri Komitesi, Portekiz Standartlar Departmanı, İsviçre Standardizasyon Birliği v.b.

TÜRKİYE'DE STANDARTLAŞTIRMA

Yüzyıllarca önce atalarımız belirli ölçülere ve kurallara uygun olarak mal üretiminde bulunmuşlar ve kurdukları örgütlerle üretimi kontrol etmişlerdi. XV. yüzyılda, II Sultan Beyazıt devrinde Türklerin ürün ve mamûllerini standartlaştırdıkları bilinmektedir. Şimdi müzelerimizde bulunan fermanlar bunun en belirgin örneğidir. Bu belgelerden, özellikle kumaşların çözümlerinin sayısının, boyama şeklinin tesbit edildiğini öğrenmekteyiz. Bu devirlerde standartlaştırma ve kalite kontrolü esnaf teşkilâtı tarafından yapılıyordu. Bu şekilde halkın aldanması önlenirdi gibi kötü kaliteli mal üretimi de önlenirdi. Esnaf teşkilâtının denetleme görevi ya-

nında, bu denetimin istenilen sonucu vermesini sağlayacak dâva ve bütün işlerini yürütme yetkisi de bulunuyordu. Bu yetkinin kaynağını iki bölümde toplayabiliriz.

- a — Devlet kanunları ve emirnameleri,
- b — Esnaf nizamları, genel adap ve erkân.

Birinci maddedeki düzeni kadılar ve rahipler vasıtasıyla devlet sağlardı. Esnaf nizamlarının yürütülmesi ile «altılar» denilen esnaf yönetim kurulu uğraşrdı. Verilen cezaların arasında dükkân kapatmak, ham madde vermemek gibi olanları da vardı. Sonradan bir gelir kaynağı haline gelmiş olan malların kalite kontrolü yapılarak damgalanması «Nizam Emirleri» tarafından «mizan» adı verilen yerlerde yapılırdı (8). Zamanla çeşitli nedenler yüzünden bozulan bu kuruluşlar sonucu mamûllerin kalitesi düşmüş, bundan hem halk ve hem de tüccar zarar gördüğü gibi ihracat mallarımızda yabancı pazarlarda itibarımızı kırarak derecede bozulmuştu. Bu durumun sonucu XIX. yüzyılın sonralarına doğru ihracat mallarını standartlaştırma gereği duyulmağa başlanmış ve bazı teşebbüslerde de bulunulmuştur. Bu teşebbüslerde, «Dersaadet Ticaret Odası» kurulduğu 1882 yılından itibaren öncü olmağa başlamış ve ihracat mallarımızın standartlaştırılması konusunu ele alarak hükûmete «tağşişin men'i ve ihracatın kontrolü» konularında tekliflerde bulunmuştur. Bu kuruluş, 1884 yılında Ticaret Bakanlığına yaptığı teklifte, ihracat mallarında yapılan hile ve katıştırma yüzünden bu malların dış piyasalarda rekabet edemediğini bildirmiş ve bu konuda ehliyetli ikişilerin gümrüklerde malları kontrol etmelerini istemişti. Bu istek incelenmek üzere komisyona yollanmış ve bir sonuç alınamamıştır.

Balkan savaşıyla başlayan ve birbirini izleyen uzun savaş yıllarında devlet mallarda üstün kalite arayacak durumda değildi. Savaş sonrası 1930 Ekonomik Buhran ülkemizde de etkisini göstermiş ve bu buhran sonucu fiyatlardaki gerileme ve dış piyasaların mal alımında artan titizliği 1705 sayılı «Ticarette Hile ve tağşişin Men'i ve İhracatın Murakabesi Hakkında kanunun» un çıkarılmasına yol açmıştı. Bu kanunun gerekçesinde, iktisadî faaliyetimizde ve dış satışlarımızda tarım ürünlerinin önemli bir yer tuttuğu ve yükselen gümrük tarifeleri yüzünden dış piyasalara mal sürme-

(8) Türkiye'de Standardizasyon, a. g. k., s. 13-14.

nin güçleştiği belirtildikten sonra mallarımızın ticarî özelliklerini düzene koymağa ve iyileştirmeye ihtiyaç bulunduğu bu bakımdan tütün, incir, fındık, pamuk ve bunlara benzer ihraç mallarımızın alıcıya güven verecek biçimde hazırlanması gerektiği belirtilmekteydi. Bu kanun hükümlerine göre önce yumurta ve fındık yönetmelikleri çıkarılmış ve bu ürünler için standartlar tesbit olunmuş ve uygulama işi Ticaret ve sanayi odalarının seçtiği uzmanlara bırakılmıştı. Çeşitli yolsuzluklar yüzünden bu uygulama yararlı sonuçlar vermemiştir. Daha sonra Ticaret ve sanayi odasının aksaklıkların düzeltilmesi ile ilgili teklifleri ışığında yeni bir kanun tasarısı hazırlanmış ve bu tasarı 1936 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla Ticaret Bakanlığına bağlı bir «standardizasyon teşkilâtı» ve ihraç merkezlerinde de bu teşkilâta bağlı kontrolörlükler kurulmuştur (9). Çağrılan Alman ve Amerikan uzmanlarının yardımıyla standartlaştırma işlerine hız verilmiş fakat İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla bu teşebbüs beklenen sonucu vermemiştir. Bu arada özel sektörde standartlaştırmaya yardımcı olması için çeşitli kanunlara konulan, 3455 sayılı «Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu» nun 10. maddesi; 5590 sayılı «Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu» nun 5. maddesinin h fıkrası gibi, maddeler standartlaştırmaya yardımcı olmuşlardır.

TÜRK STANDARTLARI ENSTİTÜSÜNÜN KURULUŞU

İkinci Dünya Savaşından sonra ekonomilerini yeniden düzenleyen ülkeler standartlaştırmaya gereken önemi vermişler ve bir konuyu yepyeni bir görüşle ele almışlardır. Ülkemizde ise, biraz geç kalmasına rağmen, standartlaştırma işlerinin yeniden ele alınması ihracatın denetlenmesi açısından gerekli görülmüş ve standartlaştırma işlerinin yeni baştan düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Birleşmiş Milletlere yapılan teklif olumlu sonuç vermiş ve 1954 yılında İsveçli uzman Mr. Olle Sturen ülkemize gelerek çalışmalara başlamıştır. Bu uzman İktisat ve Ticaret Bakanlığı Odalar Birliği ve Üniversite Öğretim üyeleri ile çeşitli görüşmelerde bulunduktan sonra bir rapor hazırlamıştır. Bu uzmanın raporu iyi karşılanmış ve 5590 sayılı kanuna dayanılarak Türk Standartları Enstitü-

(9) Mehmet OLUÇ, a, g, k, s. 230-231.

sü kurulmuştur. Bu arada İktisat ve Ticaret Bakanlığına bağlı «standardizasyon teşkilâtı» durumunu korumuştur. 16 Ekim, 1954 tarihinde faaliyete geçen bu Enstitü, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Birliğinin teknik ve malî yardımıyla çalışmaya başlamıştır. Küçük bir kadro ile işe başlayan Enstitü bir yandan komiteleri kurarken, öbür yandan 1955 tarihinde «ISO» ya ve 1956 tarihinde de «IEC» ye üye olmuş ve çeşitli ülkelerden binlerce standart toplayarak bugünkü arşivinin temelini atmıştır. Daha sonra statüsünde yapılan bir değişiklikle Odalar Birliğine bağlı olmakla beraber özel bir bütçeyle çalışmalarına devam etmiştir. Sanayi Bakanlığının yardımları bu kurumun gelişmesinde en büyük rolü oynamıştır. Enstitü bu ortamdan yararlanarak gereksemelerine cevap verecek bir kanun tasarısı hazırlamış ve bazı değişikliklerle bu tasarı 1960 yılında kanunlaşarak 132 sayıyla yürürlüğe girmiştir. Bu kanun enstitü için bir dönüm noktası olmuştur.

Bu kanunun önemli maddelerinden bazılarını aşağıya alıyoruz :

Kuruluş ve Gaye :

Madde : 1 — Her türlü madde ve mamüller ile usul ve hizmet standartlarını yapmak gayesiyle «Türk Standartları Enstitüsü» kurulmuştur.

Enstitü tüzel kişiliği olan ve hususî hukuk hükümlerine göre idare edilen bir kamu kurumu olup kısa adı ve alâmeti fârikası «TSE» dir.

Yalnız Türk Standartları Enstitüsü tarafından kabul edilen standartlar «Türk Standardı» adını alır.

Bu standartlar ihtiyarî olup, Bakanlar Kurulu kararıyla mecburî kılınabilir. Bir standardın mecburî kılınabilmesi için «Türk Standardı» olması şarttır.

Görevleri :

Madde : 2 — Türk Standartları Enstitüsünün görevleri şunlardır :

A) Her türlü standartları hazırlamak ve hazırlatmak,

B) Enstitü bünyesinde veya hariçte hazırlanan standartları tetkik ve uygun bulunduğu takdirde Türk Standartları olarak kabul etmek,

C) Standartlar konusunda her türlü ilmî ve teknik incelemelerle araştırmalarda bulunmak yabancı memleketlerdeki benzeri çalışmaları takip etmek, milletlerarası standart kurumları ile münasebetler kurmak ve bunlarla işbirliğinde bulunmak,

D) Standartlarla ilgili araştırma maksadiyle ve ihtiyarî standartların tatbikatında kontrol için lâboratuvar kurmak, resmî veya hususî sektörün talep edeceği teknik çalışmaları yapmak ve rapor vermek.

Organlar :

Madde : 3 — Türk Standartları Enstitüsünün organları genel kurul, yönetim kurulu ve denetleme kurulu ile ihtisas kurullarıdır.

Dördüncü maddede genel kurulun enstitünün en üst yetki organı olduğu ve temsilci ve tabii üyelerden meydana geldiği belirtilmektedir. Temsilci üyeler üniversitelerin standartlarla ilgili kürsüleri, standartlarla ilgili bakanlıklar, oda ve borsalardan seçilmektedir. Bu maddeden anlaşılacağı gibi enstitüde üç sektör işbirliği yaparak çalışmaktadır. Bunları aşağıda gösterildiği gibi sıralayabiliriz :

- a — Özel sektör (odalar, borsalar, birlikler),
- b — Devlet sektörü (bakanlıklar, iktisadî devlet kuruluşları),
- c — Bilim sektörü (üniversite, akademiler, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği).

Kanunda «bir gruptaki temsilci üye sayısı diğer iki gruptaki temsilci sayısını geçemez» demek suretiyle bu üç öge arasında bir denge kurulmasını gerekli görmüştür. İlk iki sektör hem malî yardım yapmakta ve hem de standartların yapımında yardımcı olmaktadır. Üçüncü grup ise yalnız bilimsel çalışmalara katılmaktadır.

Üçüncü maddede de belirtilen ihtisas kurulları Türk Standartları Enstitüsünün bilimsel inceleme ve hazırlama organlarıdır. Enstitü çalışmalarının gerektirdiği alanlarda çalışırlar ve genel kurul kararı ile kurulurlar. Bu kurullar Hazırlık Grupları ile Teknik Ko-

mitelerdir. Hazırlık grupları ana çalışma grupları olup, yeteri kadar Teknik komitelere sahiptirler. Teknik komitede çalışanlar o konuda yetkili kişilerdir. Teknik komitelerin hazırladığı taslaklar hazırlık gruplarında tekrar görüşülerek son şekillerini alırlar. Daha sonra bu taslaklar o standart taslağı ile ilgili çeşitli kuruluşlara ve endüstri kollarına gönderilir. İlgili kuruluşların bilgisi alındıktan sonra tasarı standart haline getirilir. Teknik kuruldan geçtikten sonra bu standart «ihtiyarî standart» olarak yayımlanır. İlgili bakanlıklar isterlerse bunları zorunlu kılmak için gereğini yaparlar.

TSE Markası :

İleri ülkelerde alıcılar mallarda standart damgasını daima ararlar. Standartlaştırmada istenilen sonucu sağlamak ancak konulan standartların uygulanmasını denetlemekle mümkündür. Bu yüzden üreticiler standartla ilgili kurumlara başvurarak mallarında enstitünün markasını kullanmak iznini isterler. Kurum dilek sahibinden mallarını standartlara uygun yapacağı konusunda güvence alır ve üretici bundan sonra kurumun markasını kullanabilir. Türk Standartları Enstitüsü yeni tüzüğünü kayıtlarken «alâmeti farika» gelirlerini de dikkate almış ve eşkenar bir dörtgen çerçeve içinde «TSE» harflerinden meydana gelen markasını tescil ettirmek üzere Sanayi Bakanlığına başvurmuş ve bu hakkı 1959 yılında elde etmiştir. Aynı hak 132 sayılı Enstitü kuruluş Kanununun birinci maddesinde «kısa adı ve alâmeti farikası TSE'dir» şeklinde güçlendirilmiştir. Daha sonra hazırlanan TSE markasının kullanılması ile ilgili «talimat» ta, TSE farikasının kimler tarafından hangi mallar üzerinde, ne gibi şartlar ve taahhütler altında kullanılabileceği tarafların bu alâmeti farika üzerindeki hakları ve yetkileri belirtilmektedir.

Türk Standartları Enstitüsü Sitesi :

Türk Standartları Enstitüsünün ilk kuruluş statüsünü hazırlayan Mr. Olle Sturen standartların mükemmel olabilmesi ve uygulanmalarını denetleyebilmek için lâboratuvara sahip olunması gerektiğini hükûmete verdiği raporda belirtmişti. O zaman ICA kanalıyla Türkiye'ye çağrılan Amerikalı danışman W. G. Brombacker çeşitli incelemelerde bulunduktan sonra kurulacak lâboratuvarla-

rın ön projesini hazırlayıp hükûmete sunmuştur. Daha sonra hükûmet ile AID arasında yapılan görüşmeler olumlu sonuç vermiş ve TSE sitesi kurulması ile ilgili anlaşmalar yapılmıştır. Bu arada lâboratuvarlarda görev alacak Türk teknik elemanları da uzlanım için yabancı ülkelere gönderilmişlerdir. Bu günkü modern TSE sitesi pek çok sayıda lâboratuvar tesisleri yanında idare ile kültür ve eğitim merkezini de içine almaktadır. Bunun ülkemiz ekonomisinde yaratacağı olumlu sonuçları tahmin etmek zor değildir.

Türk Standartları Enstitüsü Yayınları :

Enstitü yayınlarının başında çeşitli konularda hazırlanıp Teknik kurulun onayından geçmiş Türk Standartları yer almaktadır. Enstitü, kuruluş kanunundan önceki 1954 - 1960 yılları arasında 33 ve kanunun uygulanmasından sonra 400 ün üzerinde Türk Standardı bastırıp yayımlamış bulunmaktadır.

Toplumun standart anlamını benimsemesini, Enstitünün çeşitli eylemlerini halka duyurulmasını sağlamak ve bu yoldan yurdumuzda standartlaştırmayı desteklemek ve bunun uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla 1962 yılı başından itibaren «Standart» adı ile aylık bir dergi yayınlamağa başlamıştır. Bu dergide TSE ve yurdumuzdaki çeşitli standartlaştırma eylemleri ile ilgili yazılar yanında uluslararası standartlaştırma örgütlerinin çalışmaları, öbür ülkelerdeki standartlaştırma kurumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Derginin sonunda çıkan yazıların bir de İngilizce özetleri ⁽¹⁰⁾ bulunmaktadır.

Türk Standartları Enstitüsünün en önemli yazısı ise 1964 yılında yayımladığı «Türkiye'de Standardizasyon ve TSE» adlı kitabıdır. Standart ve Standartlaştırma ve TSE ilgili bilgilerin çoğunun bulunabileceği bu eser bu yazının hazırlanmasında en çok yararlanılan kaynak olmuştur.

(10) Türkiye'de Standardizasyon, a. g. k., s. 35-79.
TSE kuruluş kanunu. Ankara : TSE, 1960.